

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM
SHARWASHÍLIQTÍ RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAĞÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍN KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAGÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍŇ KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

Tadqiqot vazifasi: 1. Mahalliy va zotdor itlarda quloqlardagi plastik operatsiyalarning o'rganilganlik darajasini aniqlash.

2. Operatsiyadan keyingi natijalarni tahlil qilish.

Tadqiqot materiallari va usullari. Ilmiy tadqiqot ishlari Qoraqalpog'iston Respublikasi Chimboy tumani Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish b'limi va Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali o'quv laboratoriyasida 10ta har xil zotdagi itlarda olib borildi.

Tadqiqot natijalari. Estetik jarrohlik natijalari shuni k'rsatadiki, ba'zi zotlarda quloq shaklini o'zgartirish maqsadida operatsiyalar o'tkazildi va ularning 90% hollarda quloq shakli estetik jihatdan talabga javob bergan. 10% hollarda infeksiyalar va tiklanish jarayonining sekinligi kuzatilgan. Quloq gematomalarini jarrohlik yo'li bilan bartaraf etishda esa 90% hollarda to'liq sog'ayish kuzatildi. 10% hollarda tiklanish jarayoni uzoq davom etgan. Quloq kanalini kengaytirish operatsiyalarida 80% hollarda eshitish qobiliyati yaxshilangan. 20% hollarda qayta yallig'lanish holatlari kuzatilgan.

Xulosa. Itlarning quloqlarida plastik jarrohlik operatsiyalari quloq shaklini o'zgartirish, gematomalarni davolash, quloq kanalini kengaytirish va o'smalarni olib tashlash uchun samarali usul hisoblanadi. Ushbu operatsiyalar quloq kasalliklarini kamaytirish va itlarning umumiy hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Smith, J. D., & Brown, L. P. (2023). Veterinary Plastic Surgery: A Comprehensive Guide. Veterinary Press.
2. Çelik, O., & Arslan, K. (2021). "Köpeklerde Kulak Rekonstrüksiyon Cerrahisi ve Uygulamaları." Türk Veteriner ve Hayvan Bilimleri Dergisi.
3. Rogers, P. et al. (2022). Otology and Ear Surgery in Companion Animals. Springer Veterinary Sciences.
4. Yılmaz, H. (2020). "Evcil Hayvanlarda Plastik Cerrahi: Güncel Yaklaşımlar." İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi.
5. Kaplan, M., & Demir, T. (2019). "Köpeklerde Otolojik Cerrahi Teknikleri." Veteriner ve Klinik Bilimler Dergisi.
6. Scott, D. W. (2021). Canine Dermatology and Ear Diseases. Elsevier Science.
7. Kaya, B., & Şahin, R. (2023). "Köpeklerde Estetik ve Fonksiyonel Kulak Cerrahisi." Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi.

ECHKILAR JUNXO'RLARINING FAUNASI

Pulotov F.S., A.Sh.Ismoilov., M.Yu.Raximov., D.M.Boltayev., A.A.Djalolov
Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

Annotatsiya. Maqolada echkilar orasida keng tarqalgan ektoparazitlarning faunasi, turlari, turli hududlarda tarqalish darajasi va mavsumiy dinamikasi to'g'risidagi ma'lumotlar batafsil bayon qilingan.

Kalit so'zlar. Fauna, mavsumiy dinamika, bovikola, bovikolyoz, echki, junxo'r, parazit, hasharot, nimfa, lichinka, imago, ekstens zararlanish, insektitsid,.

Kirish. Bugungi kunda aholi soni o'sib borishi natijasida, ularning oziq – ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabi va kunlik ehtiyoji ham ortib bormoqda. Insonlarni oqsilga boy bo'lgan qishloq xo'jalik mahsulotlari bilan ta'minlashda, bugungi kunda parhez echki suti va go'shtini ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, chorvachilikning serdaromad va serpusht tarmog'i - echkichilikni rivojlantirish, ularni turli ektoparazitlar bilan zararlanishini oldini olish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Biroq, echkilar orasida ektoparazitlar kasalliklardan biri - bovikolyozning keskin ko'payib borishi, echkichilikni rivojlantirishda jiddiy to'sqinlik qilib kelmoqda. Bovikolyoz bilan kasallangan echkilar kuchli bezovta bo'lib, junlari tushadi, terisi yallig'lanadi, oriqlaydi, immuniteti pasayadi, natijada echkilarning mahsuldorligi kamayadi, uloqlar esa o'sish va rivojlanishdan orqada qoladi.

Shuning uchun, echkilar orasida uchraydigan ektoparazitlarning faunasi, turlari, turli hududlarda tarqalish darajasini va mavsumiy dinamikasini aniqlash dolzarb muammo hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. Echkilarda uchraydigan ektoparazitlarning faunasini, tarqalishini va mavsumiy dinamikasini o'rganishdan iborat.

Tadqiqot ob'ekti va uslublari. Ilmiy tadqiqot ishlari 2022-2024 yillar davomida Veterinariya ilmiy-tadqiqot institutining araxnoentomologiya va akarologiya laboratoriyasida, Samarqand viloyatining Nurobod, Navoiy viloyatining Nurota, Andijon viloyatining Oltinko'l va Andijon tumanlariga qarashli chorvachilik fermer xo'jaliklaridagi echkilarda, VITI ning eksperimental hayvonlarida, aholining qaramog'idagi xususiy echkilarida o'tkazildi.

Echkilar bovikolyozining hududiy epizootologiyasi statsionar va marshrut tekshirishlar usulida bajarildi. Statsionar tekshirishlar maxsus tanlangan chorvachilik fermalarida yoki yaylovlarning malum statsiyalarida, marshrut tekshirishlar esa har xil xo'jaliklarda oyiga bir marta safar paytida o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari. Echkilarda parazitlik qiladigan ektoparazitlarning faunasi, mavsumiy tarqalishi bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari 2022-2024 yillar davomida respublikamizning turli xil chorvachilik fermer xo'jaliklaridagi echkilarda olib borildi.

Mazkur ilmiy-tadqiqot sinov tajriba ishlari har xil chorvachilik xo'jaliklarida: Samarqand viloyatining Nurabod tumanidagi "Chavandoz", "Xudoyqulov F.I.", "Jamshid", "Nurobod qorako'l naslchilik" Andijon viloyatining Oltinko'l tumani "Andijon nasilli echkilar", Andijon tumani "Pahtakor-tamorqa-xizmati 2022", "Imo money chang", "Inmarka lyuks", Navoiy viloyati Nurota tumani "Nurota qorako'l naslchilik" kabi chorvachilik fermer xo'jaliklariga qarashli echkilarda

jami 9 ta chorvachilik fermalaridagi va shaxsiy xonadonlardagi 3496 boshdan ortiq echkilar va xususiy echkilar ustida olib borildi.

Ushbu parazitologik tekshirishlar va sinov tajribalari mobaynida echkilar orasida asosan bovikolyoz, ktenosefalidoz, linognatoz, ripitsefalyoz kabi parazitoz kasalliklari juda keng tarqalganligi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval

Echkilarda topilgan ektoparazit turlari

T/r	Hayvon turlari	Topilgan ektoparazit turlari	Parazitozlar nomi	
1	<i>Echkilarda:</i>	<i>Bovicola caprae</i>	Bovikolyoz	entomoz
2		<i>Ctenocephalides caprae</i>	Ktenotsefalidoz	entomoz
3		<i>Linognathidae caprae</i>	Linognatoz	entomoz
4		<i>Rhipicephalus bursa</i>	Rhipicephaloz	akaroz

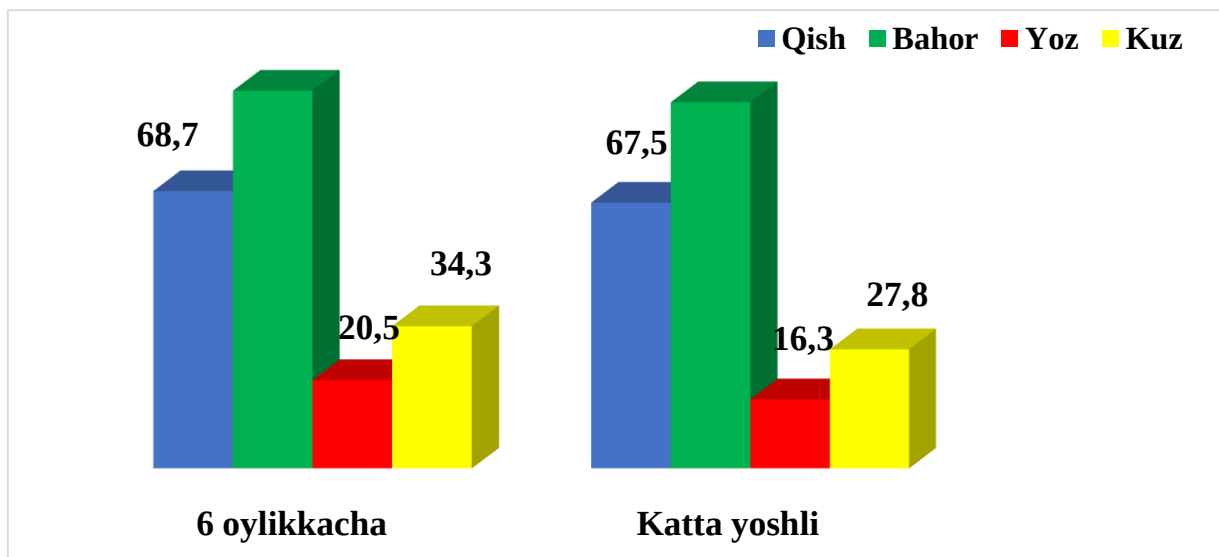
Bovikolyoz bilan hamma yoshdagi echkilar, ayniqsa yosh echkilarda kasallikning og‘irroq kechishi, asosan shoxlarining va quloqlarining asosida, dum ildizi atrofida, ko‘kragida va sonning ichki taraflarida joylashib parazitlik qilishi, kasallangan echkilar junlari tushishi va terisini giperkeratozga uchrashi bundan tashqari bovikolyoz va gematopinoz, bovikolyoz hamda trixofitoz kasalliklarining bir vaqtning o‘zida bitta echkida uchrashi ham ba’zi echkilarda kuzatildi.

Statsionar usulda yuqorida qayd etilgan 9 ta chorvachilik xo‘jaliklarida echkilarning mavsumlar bo‘yicha junxo‘rlar bilan ekstensiv zararlanish (EZ) darajasi o‘rganilganida 5-6 oylikkacha bo‘lgan uloqlarda va katta yoshdagi echkilarda – qish oylarida – 67,5-68,7 foizgacha, intensiv zararlanish (IZ) darajasi esa 100 sm² teri yuzasida 312-401 nusxagacha, bahor oylarida EZ darajasi 95,2-96,2 foizgacha, IZ darajasi esa 100 sm² teri yuzasida 814-972 nusxagacha, yoz oylarida EZ darajasi 16,3-20,5 foizgacha, IZ darajasi esa 100 sm² teri yuzasida 7-9 nusxagacha, kuz oylarida EZ darajasi 27,8-34,3 foizgacha, IZ darajasi esa 100 sm² teri yuzasida 44-49 nusxagacha uchrashi aniqlandi (2-jadval, 1-rasm).

2-jadval

Turli yoshdagi echkilarni *B. caprae* bilan mavsumiy zararlanish darajasi

T/r	Echkilar yoshi	<i>B. caprae</i> fazalari	Mavsumlar bo‘yicha ekstensiv zararlanish (EZ), foiz			
			Qish	Bahor	Yoz	Kuz
1.	6 oylikkacha	Sirka	72,0	98,0	22,0	36,0
		Lichinka	70,0	94,0	18,0	32,0
		Imago: erkagi	65,0	96,0	20,0	34,0
		urg‘ochisi	68,0	97,0	22,0	35,0
		Jami:	68,7	96,2	20,5	34,3
2.	Katta yoshdagi	Sirka	70,0	96,0	18,0	30,0
		Lichinka	68,0	93,0	16,0	28,0
		Imago: erkagi	66,0	98,0	15,0	26,0
		urg‘ochisi	66,0	94,0	16,0	27,0
		Jami:	67,5	95,2	16,3	27,8
		O‘rtacha:	68,1	95,7	18,4	31,0

1-rasm. Turli yoshdagi echkilarida bovikolyozning mavsumiy dinamikasi

Yuqorida qayd etilgan ilmiy-tadqiqot ishlarimiz asosida olingan epizootik holat bo'yicha qisqacha tahlil: echkilar orasida entomoz kasalliklar ichida eng ko'p bovikolyoz keng tarqalgan bo'lib, echkilar tanasida yil davomida uchraydi va hamma yoshdagi echkilar kasallanadi. Ushbu kasallik sanitariya holati yomon xo'jaliklarda, salqin mavsumlarda hamda namgarchilik ziyod bo'lgan chorvachilik xo'jaliklarida ko'proq, qariyb 90-100 foizgacha echkilarni qamrab oladi. Bovikolalarning ekstens va intensiv zararlanish darajalari qish va bahor oylarida maksimal, kuz oylarida o'rtacha, yoz oylarida esa minimal darajada uchraydi. Bovikolyoz bilan kasallangan echkilarida jun qatlamining buzilishi, terisini dermatit, dermatoz va giperkeratozga uchrashi, kuchli oriqlash holatlari hamda kasallikning epizootiya shaklida kechishi aniqlandi.

Xulosa. 1. Respublikamizning Samarqand, Navoiy va Andijon viloyatlari chorvachilik xo'jaliklarida tekshirilgan jami 3496 bosh echkilar orasida 4 turga mansub araxnoentomoz kasalliklar, shu jumladan bovikolyoz o'rtacha 95,0 foizgacha tarqalganligi aniqlandi.

2. Bovikolyoz echkilar organizmida barcha mavsumlarda uchrashi, biroq invaziya ekstensivligi va intensivligi mavsumga nisbatan o'zgarib turishi kuzatildi. Bunda dekabr-may oylarida zararlanish maksimal darajada, iyun-sentabr oylarida minimal, oktabr-noyabr oylarida o'rtacha holatda bo'lishi, mavsumiy dinamika bo'yicha epizootiya qish va bahor oylarida maksimal, yoz oylarida minimal va kuz oylarida o'rtacha darajada bo'lishi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pulatov, F. S., Rakhimov, M. Y., Ismoilov, A. S., Boltaev, D. M., Kamalova, A. I., & Djalolov, A. A. (2022). Fauna and phenoecology of zooparasites. *Annals of forest research Scopus journal*, 65(1), 854-863.

2. Pulatov, F. S., Rakhimov, M. Y., Ismoilov, A. S., Boltayev, D. M., Kamalova, A. I., & Djalolov, A. A. (2023). Ecogenesis of ECTO and Endoparasites in Animals. *Journal of Survey in Fisheries Sciences*, 10, 2238-2245.

3. Пулатов, Ф., Рахимов, М., Исмоилов, А., Болтаев, Д., Камалова, А., & Джалолов, А. (2022). Фауна и феноекология зоопаразитов. *in Library*, 22(4), 855-863.
4. Мавланов, С., Камалова, А., Пулатов, Ф., & Исмоилов, А. (2024). Исследование остатка «АЛЬФА-ШАКТИ» 10% ЭК в коровьем молоке. *in Library*, 2(2), 201-205.
5. Рахимов, М., Исмоилов, А., Шеркулов, А., & Камалова, А. (2024). Фауна и сезонная динамика симбионтов на пастбищах. *in Library*, 2(2), 30-33.
6. Камалова, А., Мавланов, С., & Исмоилов, А. (2024). Исследование остатков препарата «АЛЬФА-ШАКТИ» 10% ЭК в молоке крупного рогатого скота. *in Library*, 1(3), 201-205.
7. Pulatov, F. S., Rakhimov, M. Y., Ismoilov, A. S., Boltayev, D. M., & Djalolov, A. A. Prevalence of Ecto-and Endoparasites in Animals. *MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN*.
8. Пулатов, Ф., Рахимов, М., Исмоилов, А., Болтаев, Д., Камалова, А., & Джалолов, А. (2022). Фауна и феноекология зоопаразитов. *in Library*, 22(4), 855-863.
9. Пулатов, Ф., & Исмоилов, А. (2021). Фауна зоопаразитов. *in Library*, 21(1), 187-189.
10. Рахимов, М., Пулатов, Ф., & Исмоилов, А. (2023). Иксодидоз крупного рогатого скота и овец. *in Library*, 3(3), 1277-1279.

QORAMOLLAR BARMOQ KASALLIKLARINING O'RGANILGANLIK DARAJASI

S.B.Ataniyazov., M.O.Aytmuratova., E.J.Jumamuratov X.Yu.Arziev
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada qoramollar orasida uchraydigan barmoq va barmoqlararo kasalliklarining uchrash darajasi, etiologiyasi, patogenezi, davolash va oldini olish bo'yicha keng qamrovli tahlil keltirilgan. Barmoq va barmoqlararo kasalliklar chorvachilikda salomatlik muammolarini keltirib chiqarib, iqtisodiy zarar yetkazishi mumkin. Maqolada kasalliklarning asosiy sabablari, ya'ni mikroorganizmlar, infektsiyalar, shuningdek, qishloq xo'jaligida sanitariya-gigiena sharoitlarining ahamiyati batafsil o'rganilgan.

Bundan tashqari, maqolada kasalliklarning patogenezi, ya'ni organizmga ta'sir qiluvchi mexanizmlar, shuningdek, infektsiyaning tarqalish yo'llari va xavf guruhlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu kasalliklarning qoramollar sog'lig'iga salbiy ta'siri, ularning ishlash va o'sish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Davolash usullari sifatida zamonaviy farmatsevtik vositalar, antibiotiklar va antifungal preparatlar haqida ma'lumotlar taqdim etilgan. Shu bilan birga, maqola kasalliklarni oldini olish uchun o'tkazilgan tadqiqotlar va amaliy choralarni o'z ichiga oladi. Kasalliklarni oldini olishda sanitariya-gigiena qoidalariga rioya